

INNERLUK BEWUSTZIJN
EN INNERLUK WETEN

Orde Der Verdraagzamen

—
's - Gravenhage

VERENIGING
"ORDE DER VERDRAAGZAMEN"

Kon. Goedgekeurd d.d. 22 februari 1958, nr. 58

GEVESTIGD TE 'S-GRAVENHAGE

Giro no. 468874 t.n.v. de Penningm. der "ODV", DEN HAAG

Uitsl voor verslagen en abbon. Barentzstr. 48 Den Haag tel. 637383

Secretariaat: Graaf Willem de Rijkelaan 15 Leidschendam Tel: 01761 - 5154

INNERLIJK BEWUSTZIJN EN INNERLIJK WETEN.

Het zou me niet verbazen, als er onder u enkelen waren, die zouden zeggen: Wat betekent dat eigenlijk: innerlijk? Ik wil proberen dat duidelijk te maken.

De mens is een heel eigenaardig instrument. Is het u nooit overkomen dat u wist, dat iets niet helemaal klopte, maar dat u het niet kon vastleggen? Dat u logisch en met alle voorzorgen hebt gehandeld, helemaal redelijk volgens alles, wat u wist en dat het toch verkeerd ging? Toch had u het gevoel: het zit niet goed. Kijk, daar hebben we nu iets van innerlijk bewustzijn, iets van innerlijk weten.

In de mens spelen heel veel factoren een rol, die aan de buitenkant eigenlijk worden onderdrukt of worden weggewerkt, die niet passen in de logica van de mens. Geloof b.v. is iets, wat naar buiten toe onbewijsbaar is; en toch weet je soms van binnen dat het waar is. Er zijn dingen, die je aan niemand kunt uitleggen. Je kunt ze niet omschrijven en toch draag je in jezelf een beeld ervan. Dat is innerlijk bewustzijn.

Nu ik deze begrippen met een paar voorbeelden voor u een klein beetje heb gedefinieerd, kunnen we er misschien eens over gaan praten wat ze betekenen.

Het innerlijk bewustzijn van de mens is gebaseerd op alle erkenningsprocessen: de geestelijke, de stoffelijke - bewust en onbewust. Zo ontstaat er in de mens een beeld, dat de uitdrukking is van zijn werkelijke persoonlijkheid, zijn werkelijke mogelijkheden, zijn werkelijke ervaringen. In dit innerlijk bewustzijn bestaan de beperkingen van het verstandelijke denken niet. Hij constateert eenvoudig: dit zou goed voor mij zijn, of: dit zou niet goed voor mij zijn, en hij reageert daar innerlijk op.

Daarnaast heeft hij zijn innerlijk weten; want heel veel wetten, die in je leven een rol spelen, kun je nu eenmaal niet verstandelijk uitdrukken. Waarom zijn er mensen, die een huis met het nummer 43 altijd prettig vinden, die er prettig wonen, terwijl een huis met b.v. nummer 53 voor hen niet klopt? Het klinkt een beetje dwaas. Bijgeloof, kabbalistisch bijgeloof misschien, maar er kan iets in zitten.

Waarom veranderen mensen hun naam? Ze weten op een gegeven ogenblik dat hun naam niet meer bij hen past. Ze hebben b.v. altijd Trudi geheten en ineens is het afgelopen en zeggen ze: Zeg maar Truus. Of ze hebben zich altijd Charlie genoemd en op een gegeven ogenblik zeggen ze: Zeg maar Kees.

Dat klinkt allemaal gek, maar innerlijk weet je op een bepaald moment wat de waarde van je persoonlijkheid is. Je weet wat je relatie met de wereld is, je kunt het alleen niet verstandelijk uitdrukken. Je kiest dan - en dat is voor ons een van de zeer interessante punten - altijd die aanduidingen, die manieren, die uitdrukkingen, waardoor dit innerlijk wezen zoals het wordt gekend tot uiting komt in de wereld.

Het innerlijk bewustzijn kunnen we dan vaak omschrijven als de drijfveer van de mens, die gelijktijdig iets van zijn droomleven inhoudt, althans zijn wensdromen.

Je weet innerlijk heel goed wat voor jou belangrijk is. Je weet wat je zou willen in de wereld en je kunt dat niet omschrijven in menselijke termen. Je kunt b.v. zeggen: Ik wou dat ik rijk was. Maar is rijkdom nu eigenlijk hetgeen u werkelijk wenst? Innerlijk weet u beter. In uw innerlijk bewustzijn is de voorstelling er niet één van bezit-hebben, maar van kunnen doen; m.a.w. van mogelijkheden. Rijkdom is voor u een begrip, dat mogelijkheden uitdrukt. Op een gegeven ogenblik verlangt u voor uzelf misschien onschuld - officieel - en dan zegt u: Ach, was ik nog maar zo onschuldig als vroeger toen ik een kind was. Dat klinkt als het een of ander melodrama uit de jaren '20. Het is eigenlijk heel begrijpelijk, als je ziet wat daarmee wordt bedoeld. Ik bedoel niet onschuldig; dat heeft er helemaal niets mee te maken, dat is maar een uitdrukking, iets dat past in de menselijke terminologie. Wat ik in feite bedoel is een toestand van niet-verantwoordelijk-zijn. En zo kun je verdergaan.

De uitdrukking van een mens, de manier waarop hij spreekt, de manier waarop hij zichzelf voorstelt, de gebreken die hij vertoont, maar ook de goede kanten die hij naar voren schuift, die staan allemaal met die innerlijke wereld in verband. Ze worden niet alleen maar bepaald door zijn verstand, door de kennis die hij heeft opgedaan. Neen, ze worden bepaald door iets in zijn wezen. Dat van binnenuit komende nu, dat moeten we proberen te definiëren.

In hoeverre is dit weten? Die aanpassing van binnenuit is een weten, zodra ik zonder daarvoor verder enige redenen in stoffelijke zin te hebben een bepaalde tendens of benadering als zo belangrijk zie, dat ik die niet meer buiten beschouwing kan laten. Innerlijk weten is dus iets, wat een rol gaat spelen bij elke interpretatie in de wereld, bij elke stelling van een daad, bij elke benadering van het zijn.

Het innerlijk bewustzijn bouwt voor ons de voorstelling op. Het innerlijk bewustzijn geeft ons in de eerste plaats een wereldbeeld, dat van het algemeen stoffelijk gangbare sterk verschilt.

In de tweede plaats - en dat is nog belangrijker - bepaalt het onze positie volgens geheel andere maatstaven en waarden dan we dit normalerwijze verstandelijk doen. Innerlijk weten kan buitengewoon belangrijk zijn, omdat het je de kans geeft met die eigenaardige inspiratie of intuïtie die je hebt meer te bereiken dan alleen verstandelijk gezien mogelijk zou zijn.

Het innerlijk bewustzijn echter heeft een nog veel grotere betekenis, indien wij tenminste leren er iets van te beleven. Het houdt in, dat wij weten hoe wij zelf tegenover de wereld staan.

God is een abstractie, zodra ik Hem overbreng in woorden. Als in mijn innerlijk weten God wordt uitgedrukt en ik zeg b.v.: Er is een God (al kan ik het niet bewijzen, voor mij is er een God), dan is dit een constatering. Maar indien ik mij innerlijk van God bewust ben, is het een beleving.

De grote fout, die je als mens altijd weer maakt, is dat je logisch redeneert; en logica is een heel vreemd ding. Logica nl. is het afleiden van het ene feit uit het andere volgens de voor de mens, krachtens ervaring of aanvaarde stelling, vaststaande methodiek.

Het leven zelf is eigenlijk helemaal niet logisch. Ik kan hier 100 voorbeelden aanhalen, maar misschien is een van de aardigste wel deze: De mensen, die zondags het vroomst zijn, zijn door de week het gemeenst. Dat is een feit, maar dat is niet logisch. Iemand, die zo bewust naar een kerk gaat en zo bewust met zijn God en met de bijbel leeft, zal dus een heel goed mens moeten zijn, maar is het 9 van de 10 keer niet. Het is meestal een grote egoïst. Hoe komt dat? Omdat hier niet geldt wat die mens zegt te aanvaarden, niet het algemene beeld dat hij creëert, maar hetgeen hij innerlijk is. In zijn innerlijk bewustzijn is God helemaal niet een kracht groter dan hij. God, dat is doodgewoon de regel, waaraan hij zijn eigen heerschappij ontleent. In zijn innerlijk weten is God een absolute vaagheid, zodra het om God Zelf gaat. Maar zodra het om hem zelf gaat, is het een bewijs van zijn meerwaardigheid. Iemand, die dat gevoel van recht en van meerwaardigheid heeft, zal automatisch naarmate hij deze begrippen vromer beleeft tegenover de wereld harder zijn, gemener. Het is dus eigenlijk wel logisch; maar dan moet u begrijpen hoe het in elkaar zit.

Iets anders dat volkomen onlogisch is, indien men het menselijk bekijkt is: Als ik iets ga doen; weet ik eigenlijk van binnen al wat dat zal betekenen. Toch ben ik niet in staat om verstandelijk te bewijzen, dat ik het goed kan volbrengen. Ik weet alleen, dat indien het volbracht wordt, het voor mij zeker is dat er iets uit voortvloeit. Waar komt dat vandaan?

Als we het goed willen bekijken, kunnen we zeggen: In mij leeft een wereld, die anders is dan het stoffelijke. Een wereld, waarin de werkelijkheid van mijn behoeften, van mijn wezen, maar ook van mijn relaties met andere werelden en sferen een rol spelen. In die innerlijke wereld kom ik dus tot een besef, dat iets nodig is. Maar die noodzaak of het gevolg dat noodzakelijk is, beschouwd vanuit die innerlijke wereld, bestaat stoffelijk niet. Zo gebeurt het dan wel eens, dat iemand iets buitengewoon vreemds doet en dat het buitengewoon goed afloopt.

Wie denkt aan b.v. de experimenten van vooraanstaande wetenschapsmensen, zegt: Die kerels moeten knettergek geweest zijn. Als je hoort wat voor theorieën ze soms verkondigen, daarmee is eenvoudig niet te werken. Maar ga je kijken naar de resultaten, dan blijkt dat hun theorie resultaat opleverde. Het ging niet om die theorie; het was alleen maar de verklaring van hun proefneming. Maar hun proefneming en het resultaat, samen een uitdrukking van een innerlijk weten en voortgekomen uit een innerlijk bewustzijn, brachten nu een kenbaar iets. Daarin kon je je tanden zetten; daarmee kon je verder iets doen.

Degenen onder u, die zich realiseren hoe b.v. de wetenschap alleen al in de laatste 15 jaar veranderd is in allerhand opzicht, zullen zich ongetwijfeld met wij wel eens afvragen hoe de mensen er eigenlijk toe zijn gekomen om allerlei theorieën nu meer ineens op de proef te stellen. Als je dat logisch nagaat, dan is er geen reden voor. Men had een wetenschappelijke verklaring. De kennis van de mensen maakte duidelijk, dat het niet anders kon zijn; en toch gingen ze proberen, of het toch anders kon zijn. Maar ze hadden resultaat. Door het onverwachte resultaat moesten de gekende feiten opnieuw worden benaderd; en nu zien we weer typerend hoe het innerlijk weten optreedt.

Indien er nu één feit bewezen is, rolt er ineens een theorie uit, waardoor misschien 40 of 50 verschillende feiten in een preciese volgorde worden gezet, zonder dat ze bewezen zijn. En nog eens wat later blijkt, dat het waar is.

Hier heeft u dus een typerend beeld van wat innerlijk weten en innerlijk bewustzijn, zelfs in een zuiver materialistische maatschappij, kunnen betekenen. Een groot gedeelte daarvan, dat geef ik graag toe, kan worden ondergebracht bij de associaties, terwijl een ander deel ervan - menselijk gezien - valt onder wat mystiek beleven heet. Maar is een associatie en een mystiek beleven dan niet verschillend? Ik geloof het niet.

Een mystiek beleven is de associatieve uitdrukking van een innerlijke erkenning of ervaring; kortom, van een innerlijke bewustzijnstoestand of een innerlijke kennis. Daarmee blijkt volgens mij dus eigenlijk dat de mens in zich al die stimuli, mogelijkheden en erkenningen draagt, die hij verstandelijk niet kan gebruiken, maar die de aanleiding worden tot - verstandelijk beschouwd - niet helemaal verklaarbare conclusies, associaties en ook niet verklaarbare resultaten. Dat ik de begrippen "associatie" en "associatief denken" hierbij een rol moet laten spelen, zal u duidelijk zijn; want wie van u is in staat om een sfeer te beschrijven, die geheel valt buiten al het stoffelijk gekende; dus buiten alle stoffelijk zintuiglijke indrukken? Dat is practisch onmogelijk. Maar je kunt wel iets van die sfeer associëren met stoffelijke begrippen. Daarom mag ik misschien nog een stap verdergaan.

In ons bestaat een wereld; van deze wereld zijn wij ons bewust. Zij onttrekt zich aan ons herkenningsvermogen in stoffelijke zin. De omschrijvingsmogelijkheid is dus verstandelijk niet aanwezig. Indien de omschrijving emotioneel geschiedt, dan past zij niet in het redelijk kader van het menselijk bestaan. De enige mogelijkheid om die innerlijke wereld toch nog enigszins over te brengen in het menselijk bestaan, zoals men dat verstandelijk kent, is dus het wekken van een aantal associaties, waardoor een gerichtheid van het normaal redelijk denken ontstaat of een aantal emoties, waardoor er niet rationeel maar wel juist acties ontstaan.

Dit zijn allemaal dingen, die betrekkelijk vaag zijn. Als je werkelijk ter zake wilt komen, stuit je altijd op de moeilijkheid om dat innerlijk bewustzijn en dat innerlijk weten te omschrijven. Toch geloof ik, dat het verstandig is in deze inleiding een aantal conclusies te trekken. Die conclusies - ik zeg het u nogmaals - kunnen niet volledig juist in woorden worden uitgedrukt; het is altijd een benadering. Het geheel kan u misschien helpen u beter te oriënteren t.a.v. uw eigen innerlijke wereld.

Dan stel ik:

1. Datgene, wat ik bewust denk en mij bewust voorstel, zal - zeker als er geen onmiddellijke aanleiding in de stoffelijke wereld daartoe aanwezig is - voortkomen uit mijn innerlijk bewustzijn. Alle waarden uit dit bewustzijn worden vertaald in de termen van mijn eigen wereld. Indien de voorstelling, die zo ontstaat, een daadvoorstelling is, gaat het niet om het feit maar om de emotie, om de achtergrond, die ermee verbonden is. Als het gaat om een beredenering of een theorie, die ook stoffelijk niet geheel reëel lijkt, dan gaat het hier niet om de stelling op zichzelf, maar wel om een werking, die daarin verborgen ligt: het stellen van een actie of een actie-mogelijkheid.
2. Al datgene, wat in mijn innerlijk bewustzijn bestaat, is in overeenstemming met de waarheid van mijn persoonlijkheid, aangezien daaraan geen verstandelijke remmen zijn opgelegd. Zo zal al hetgeen in mijn innerlijk bewustzijn bestaat het werkelijke "ik" weergegeven; en zal elke denkwijze, elke actie in de materie voortkomen uit het innerlijk bewustzijn een verduidelijking betekenen van de werkelijke persoonlijkheid, die ik ben.
3. Alle mogelijkheden tot harmonie en disharmonie (of aantrekking en afstoting), zoals die voor het "ik" bestaan in de gehele kosmos, worden in het innerlijk bewustzijn uitgedrukt, maar kunnen stoffelijk slechts als een afleiding worden weergegeven. Hierdoor kan elke stoffelijke actie of denkwijze voor de mens in feite het symbool worden van veel grotere krachten, die hij in zich beseft, die hij door zichzelf waarmaakt, maar die hij zelf met stoffelijke middelen niet kan omschrijven.

Innerlijk weten.

1. Het innerlijk weten is niet rationeel. Het is schijnbaar onsamenvattend, daar het een omschrijving is van alle in het "ik" aanwezige ervaringen, alle in het "ik" bestaande mogelijkheden, zoals deze - onverschillig op welk vlak van de persoonlijkheid waarin bewustzijn bestaat - kunnen worden beleefd.
Het innerlijk weten geeft ons zo het feitenmateriaal, waardoor de mogelijkheden van het innerlijk bewustzijn omschrijfbaar worden, maar eveneens op niet-rationeel vlak. Dan is het duidelijk: Daar, waar mijn innerlijk weten spreekt, wordt uitdrukking gegeven aan aantrekkingen, afstotingen, harmonieën of disharmonieën, die in mijn persoonlijkheid aanwezig zijn en door mijn persoonlijkheid moeten worden geuit. Het innerlijk weten is dus voor iemand, die juist wil leven, altijd een dwingende factor.
2. Het is zeer moeilijk om het innerlijk weten over te dragen aan een ander; er zijn geen referentienormen. Het innerlijk weten kan daarom alleen met de daad en met een door overdracht in de materie ontstaan bewijs worden weergegeven.
Al hetgeen in de materie creatief uit het innerlijk weten voortkomt, is niet rationeel tot het ogenblik, dat het resultaat bekend is. Dan kan men het door herleiding invoegen in hetgeen tot de rationele kennis behoort.
3. Datgene, wat ik innerlijk weet, is een zekerheid, geen veronderstelling. Ik mag hierop wel even de nadruk leggen. Het is geen speculatief proces maar een factuele voorstelling, die uit het innerlijk weten voortkomt, zodat hetgeen innerlijk wordt beseft, wat men innerlijk weet, altijd een waarheid is, die alle rationele waarheid te boven gaat.

Misschien alweer niet praktisch genoeg of te vaag. Ik kan het me voorstellen. Laat mij een voorbeeld geven van wat innerlijk weten kan doen:

In een tijd, dat niemand wist wat de wereldruimte, de sterren, de zon, kortom de hele natuur eigenlijk betekenden, was er ongeveer 1700 jaar v. Chr. een dichter, een Chinees. Hij is betrekkelijk onbekend gebleven. Hij schreef dit:

"De zonnen staan gezaaid in de weiden van de hemelen. En wij aan de rand van het perk verbazen ons zonder te begrijpen."
Een heel eigenaardig iets, als u er rekening mee houdt, dat het werkelijke beeld van de sterrenhemel, de plaats van de zon, van de aarde, eigenlijk pas werd gedefinieerd in de 19e eeuw.

Een ander denker, een filosoof, omschrijft ons de wereld van atomen, van moleculen. Dichterlijk, inderdaad. Het is een Indiër. Hij doet dit echter zo lang tevoren, voordat de mensen maar een begrip hebben van de mogelijke structuur van materie, dat je je moet afvragen: Hoe komt hij eraan? En zelfs nu komt het wel eens voor, dat een dichter of een schrijver iets weergeeft, dat helemaal buiten de rede valt en dat toch - vreemd genoeg - ergens een associatie vormt met een latere werkelijkheid, die pas dan als een feit wordt erkend.

Hier werkt dus innerlijk weten. Dat weten constateert feiten, die stoffelijk niet vaststelbaar zijn. Het constateert samenhangen, die menselijk niet eens voorstelbaar zijn. Het inspireert a.h.w. hierdoor en maakt het je mogelijk om een voorstelling op aarde te ontwerpen, die erop lijkt. Het typerende is wel, dat waar het innerlijk weten in het geding komt, we altijd weer de uitspraak horen in dichterlijke vorm. Het is een dichterlijk woord, een gelijkenis, een parabel, omdat je het onomschrijfbare kennelijk alleen maar in analogieën kunt weer-geven.

Uzelf bezit dit innerlijk weten zo goed als ieder ander. Uzelf hebt ook vaak, zonder dat u de redenen ervoor kent, ineens denkbeelden van harmonie en van disharmonie. Soms een oordeel over de wereld of mogelijkheden in de wereld. Meestal schuift u ze opzij. De vraag is, of dat juist is. Als je een mogelijkheid erkent, ook al weet je niet of ze werkelijk bestaat, dan is het tenminste de moeite waard om die vast te leggen, om te proberen er een omschrijving van te geven. Veel van de roem van oude filosofen en denkers is toch eigenlijk voortgekomen uit het feit, dat ze hun denkbeelden durfden vastleggen. Een groot gedeelte van het innerlijk denken was innerlijk weten. Ze dachten dat het speculatief werken met ideeën was, maar ze kozen uit zoveel mogelijkheden de enig juiste, zodat we moeten zeggen: Er is sprake van weten.

Als u leert die schijnbaar onsaamhangende denkbeelden en conclusies, die u heeft toch eens een keer vast te leggen en dat vage wat u aanvoelt en wat u toch niet helemaal kunt thuisbrengen (u weet wel, zoiets van een ongeformuleerd denkbeeld dat je dwars zit als een ei de kip, wanneer ze geen nest kan vinden om te leggen), dan moet u toch eens proberen om op een gegeven ogenblik aan de leg te gaan. Probeer het eens een keer vast te leggen. Als u naar die analogieën zoekt, dan geeft u uzelf a.h.w. steeds meer verstandelijk mogelijkheden om uw innerlijke wereld te omschrijven. U gaat beter begrijpen hoe u de wereld werkelijk ziet; en dat is heel belangrijk.

Het innerlijk weten is op deze manier, althans ten dele en zonder dat we daarbij mogen spreken van een volledige logica in menselijke zin natuurlijk, toch wel over te brengen in uw eigen verstandelijk sfeertje, uw normaal stoffelijk bestaan. Naarmate u die denkbeelden gemakkelijker kunt vastleggen, zal ook de kwestie van het innerlijk bewustzijn een veel grotere rol kunnen spelen.

Zoals ik u heb gezegd is de wereldvoorstelling, die in het "ik" bestaat zo totaal afwijkend van alles wat u stoffelijk als wereldbeeld aanvaardt, dat er geen gelijkenis is, zodat een overdragen van waarden praktisch onmogelijk wordt. Maar vergeet niet: ons innerlijk weten geeft feiten. Het is geen kwestie van een speculatie of van een vermoeden. Neen, het is een innerlijk geconstateerde zekerheid, die voor het "ik" geldt. Door te werken met alle begrippen, die uit het innerlijk weten voortkomen, kunnen we wel degelijk volgens mij een heel eind verder komen. Wij kunnen nl. nu ook de sfeer van ons innerlijk bewustzijn en de daaruit voortkomende stuwingsen gaan begrijpen. Dat wil niet zeggen, dat we het kunnen omschrijven; maar we gaan begrijpen waarom de dingen in ons bestaan en wat we ermee moeten doen.

Daar de innerlijke wereld de harmonie en ook de disharmonie met de hele kosmos, waarvan je deel bent, omvat, is het ook wel duidelijk dat je hierdoor gemakkelijker kunt werken met afstemming op harmonische aspecten of met het wekken van disharmonische aspecten voor dingen, die je van je wilt verwijderen. Je bent dan veel beter in staat je eigen leven te gaan beheersen. Ik wil niet zeggen, dat u daarmee zonder meer gelukkiger wordt in de menselijke zin van het woord, maar ongetwijfeld zult u meer beleven. U zult uit het leven meer feiten kunnen putten en u zult vooral beter begrijpen waarom die feiten voor u iets betekenen. Ik hoop, dat ook dit begrijpelijk is. Geloof mij, het is van praktisch nut.

Nu kom ik aan een deel, dat voor de meesten van u helemaal fantastisch wordt. Alvast van tevoren mijn excuses. Het is een waarheid, die wordt vertaald vanuit een geestelijk bewustzijn naar een stoffelijk bewustzijn, etc. etc.

De wereld is deel van een totaliteit. Deze totaliteit is de wereld van de ziel, de wereld van de geest. Het innerlijk bewustzijn omvat de wereld van de ziel en van de geest. Het innerlijk bewustzijn omschrijft dus de onbeperkte werkelijkheid van het bestaan. Alles wat ik doe en niet doe, waar maak en niet waar maak in mijn wereld, is ook een deel van die grotere werkelijkheid. Door uit te gaan van het standpunt -(en dat moet u dan desnoods maar even als een fantastische theorie beschouwen), dat ik in mij bewust ben van al mijn mogelijkheden, dat ik innerlijk dus a.h.w. weet wat mijn relaties zijn daarmee wat mijn kunnen op elk terrein inhoudt, moet ik daaruit wel de conclusie trekken, dat ik ook in een beperkte wereld en met een beperkt wereldbesef alle dingen moet kunnen bepalen. Hier komt eventjes de vrije wil om de hoek kijken, zoals u merkt.

Mijn innerlijk bewustzijn is mijn werkelijke wereld. Mijn innerlijk weten is de vaststelling van de voor mij in die wereld bestaande relaties. Zodra ik deze ken, ben ik in staat mijn leven geheel te bepalen met alle materiële en geestelijke factoren, die in een menselijke wereld daarbij te pas komen. En dan ben ik geen slachtoffer meer.

Nu moet u niet zeggen: Maar als er nu een wereldoorlog komt? Het is begrijpelijk. Als er een wereldoorlog komt, dan bent u daar deel van; dat is voor u en voor uw denken onvermijdelijk. Maar indien ik het juiste bewustzijn heb, kan ik niet meer bestaan in een wereld, waarin een wereldoorlog komt. Wat gebeurt er dan? Ga ik dood? Of leef ik misschien voort in een wereld, waarin die wereldoorlog niet bestaat? Ja, dan komt men aan de kwestie van de parallelle werelden en wat er allemaal niet bij te pas komt bij dat innerlijk bewustzijn. Maar het is toch mogelijk, het is toch denkbaar.

Mijn bewustzijn bepaalt mijn wereld. Indien mijn innerlijk bewustzijn uit alle mogelijkheden kan kiezen, dan kiest het uit alle werelden die er mogelijk zijn. Voor mij gaat het bestaan ononderbroken verder; maar in een andere wereld verdwijnt ik, overlijdt ik of word ik geboren, precies zoals het uitkomt.

Is er op het ogenblik iemand die denkt: Nu, dat is vast een gek, die daar aan het woord is?

Het is voor een mens ondenkbaar dat hij de wereld, waarin hij leeft zelf kiest. Maar waarom zou dat niet zo zijn? U aanvaardt toch de wereld, waarin u leeft? U heeft een hoop klachten en ook een hoop dingen, die u niet aanvaardbaar vindt, maar bent u eigenlijk niet vaak verliefd op de dingen, waarover u zich kunt beklagen? Koestert niet menigeen zijn lijden met meer zorg dan een moeder haar eerstgeborene? Koestert niet menigeen zijn grieven en bezwaren zorgvuldiger dan een schatbewaarder de sleutel van de kluis? Wees eens eerlijk, denk eens na.

De wereld, waarin u leeft, zoals ze voor u is (onthoudt dat goed: zoals ze voor u is!), wordt geschapen door de zaken, die u belangrijk vindt. Dat u ze misschien op een verkeerde manier belangrijk maakt en dat daardoor uw wereld een verkeerde schijnt te zijn, dat is uw zaak. Maar zodra u iets absoluut terzijde schuift, zonder daarbij te zeggen: "Nu moet de wereld mij gehoorzaken"; of: "Nu gehoorzaam ik aan de wereld", maar eenvoudig zegt: "Het is niet zo, het is anders", dan moet u eens zien hoe de dingen gaan veranderen.

De meeste mensen gaan dan uit van het standpunt, dat wat er eenmaal is ge-

weest, moet voortgaan. Daarom is de verandering voor de meeste mensen geleidelijk. Iemand, die op een gegeven ogenblik elke herinnering a.h.w. in zichzelf zou kunnen wegvagen, zou daardoor een ander mens zijn en dus ook anders in de wereld staan. Het vreemde is, dat men dit op grond van geestelijke waarden niet wil aanvaarden. Wel wil men aanvaarden dat iemand, die totale amnesie heeft gehad en weer tussen de mensen komt als hij zijn begrip in de wereld en zijn bekwaamheden heeft herwonnen, een geheel andere aard heeft; dat hij een heel ander beleven van de wereld heeft. Dat neemt men als normaal aan.

Men zegt: Dat komt doordat daar bepaalde complexen verloren zijn gegaan; er zijn neurosen verdwenen; door de herinneringen, die zijn uitgeblust, zijn spanningen uit de persoonlijkheid weggehaald en daardoor kan hij een ander zijn.

Dat is ook eigenlijk bewezen. Maar waarom moeten we dan niet aannemen, dat onze wereld kan veranderen, als wij zelf veranderen? Als wij anders zijn dan de wereld ons voorschrijft te zijn, dan moet de wereld voor ons anders worden. Dat is geen kolder. Dat heeft niets te maken met parallelle tijdsporen en tijdslijnen.

Dat heeft niets te maken met allerhande ingewikkelde thesen over ruimte en tijd. Dat heeft alleen maar te maken met die innerlijke werkelijkheid, waarin je leeft.

Ons innerlijk bewustzijn is totaal, is tijdloos. Ons innerlijk weten is relatie-omschrijvend, niet feiten-omschrijvend. Menselijk weten daarentegen is beperkend; dus onderscheid makend tussen het niet-gekende en het gekende.

Het menselijk bewustzijn is selectief. Het is niet al-ervarend; het is integendeel al-sorterend. Het menselijk weten is niet het erkennen van relaties, maar het stellen van feiten, op grond waarvan dan een relatie zonder meer wordt geaccepteerd. Ik vind daar heel veel vreemde dingen in. Als iemand zegt:

"Ik zweer, dat dit de waarheid is, zo waar helpe mij God Almachtig", dan neemt men aan dat hij de waarheid spreekt. En toch is juist met die formule voor ogen de grootste leugen meestal het gemakkelijkst. Wij hebben niet te maken met de bijgelovige vasthoudendheid van een menselijke wereld, dat is onze werkelijkheid niet. Onze werkelijkheid is groter. Onze betekenis is anders. Onze betekenis ligt niet in datgene, wat wij op dit moment van de wereld beseffen, maar in de relatie, die wij met deze wereld en elke wereld of sfeer daarboven wel of niet hebben beseft. Daarin schuilt nu juist de angel.

Een mens kan in zijn eigen wereld (de buitenwereld) nu eenmaal niet reageren zonder alles aan te nemen wat gangbaar is. Op het ogenblik, dat hij dit niet doet, schijnt het dat hij buiten de gemeenschap komt te staan. Hij heeft echter daarbij één ding uit het oog verloren: nl. dat men weliswaar buiten de gemeenschap komt te staan, voor zover het de oude relatie betreft, maar dat men in die gemeenschap in een nieuwe verhouding, een nieuwe relatie komt te staan, en dat die nieuwe relatie en verhouding waardevol kunnen zijn zolang we ons maar niet blijven beroepen op wat is geweest.

Neem nu b.v. Jezus. Jezus is altijd het heerlijke schoolvoorbeeld, omdat je hem overal voor kunt gebruiken.

Jezus is gelijktijdig een vrome jood en een ontkenner van het gezag van priesterdom en tempel. Jezus is een revolutionair, want hij vernieuwd het denken, maar tegelijkertijd is hij een slaafs volger van de wetten. Waarom had hij zich anders laten kruisigen? Waarom had hij zich anders steeds weer aan de wetten onderworpen, indien het mogelijk was?

Jezus was een filosoof, want hij bracht nieuwe gedachten en nieuwe samenhangen, maar gelijktijdig was hij eigenlijk ergens orthodox, want hij vermeed (althans in zijn openbare leringen) bepaalde dingen aan te tasten. Hij ging er gewoon aan voorbij.

Als je naar Jezus kijkt, zie je een figuur, waarvan je nog alles kunt maken. Dat hebben ze in de loop der tijden dan ook rustig gedaan. Wat dat betreft; Jezus is de aanvoerder geweest van religieus bezielde legers. Hij is de voorstander geweest van de democratie, de held van de sociale revolutie en al wat u verder denkt. Maar is dat de werkelijkheid? Neen, dat is nu juist het feit. Die Jezus wordt verstandelijk geïnterpreteerd. Hij wordt in de wereld ingepast volgens de bestaande waarden. Maar als je innerlijk over Jezus nadenkt en je probeert nu eens niet zijn positie of zijn wil vast te stellen, maar alleen een mogelijke relatie tussen het "ik" en Jezus, dan komt er heel iets anders te voorschijn.

Dan blijkt, dat die idee van Jezus - zelfs indien je aanneemt dat hij nooit heeft bestaan - toch ergens een gevoel heeft van een mogelijkheid, van een inwijding. Jezus is eigenlijk in je innerlijk bewustzijn eerder een vergezicht dan een persoonlijkheid.

Het is natuurlijk een analogie. Het is weer niet juist, het is een parabel, maar hoe moet je het anders vertalen? En als ik met mijn innerlijk weten ga werken, dan kom ik helemaal niet tot een omschrijving van: Jezus is dit of dat voor mij, maar dan kom ik tot een gerichtheid. Jezus (dat vergezicht, dat ergens in mijn wereld, in mijn bewustzijn bestaat), geeft mij a.h.w. een richtlijn. Ik moet in een bepaalde richting handelen. Ik ben gepredisponeerd in een bepaalde richting. Dat is harmonie; en dat kun je niet verstandelijk, niet theologisch en sociologisch verklaren, ook niet polemisch. Het is er.

Als ik met u spreek over het innerlijk bewustzijn en het innerlijk weten, dan wordt het me wel moeilijk gemaakt om duidelijk te zijn. Als ik u nu maar het beeld kan bijbrengen van een grotere werkelijkheid, die in u bestaat, van een besef dat niet te formuleren is, maar dat een wereld uitdrukt, groter dan wat verstandelijk ook maar kan worden bevat en als ik u duidelijk maak dat het innerlijk weten alle richtlijnen, alle wegen in dat innerlijk aangeeft, dan bent u misschien al zover dat u kunt zeggen: Ik wil er iets mee doen.

Er wordt uit de aard der zaak in deze dagen heel veel gesproken over magie, over esoterie en al die dingen meer. Wat is magie? Wat is een magiër?

Magie is het erkennen van wetten, die niet algemeen bekend zijn en ze gebruiken om resultaten te verkrijgen, die normalerwijze niet kunnen worden verwacht. Wat is het anders, als ik de innerlijke wereld, dit innerlijk bewustzijn van mij laat werken? Als ik de daarin bestaande gerichtheden, de door het innerlijk weten vastgestelde harmonieën nu eens ga uitdrukken?

Als iemand danst, inspiratief piano speelt of iets dergelijk, dan drukt hij iets uit; niet omdat hij weet hoe, maar omdat hij voelt: het kan niet anders. Een werkelijk kunstwerk is een gedwongen zijn om a.h.w. een keuze te doen, maar gelijktijdig de onvermijdelijkheid van elke keuze, die je doet. Kijk b.v. maar eens naar een werkelijk goede flamenco-danser. Hij weet elke kleinste variatie van de gitaren op de achtergrond door kleine variaties van de kleine pasjes en het ratten of roffelen van de hakken uit te drukken. Zijn houding verandert voortdurend. Hij kan nooit tweemaal dezelfde dans dansen, want als hij bezield is door het ritme van de muziek, dan kan het niet anders, of hij weet: dat moet het zijn, en voert het automatisch uit. Hij denkt er niet over na en dan maakt hij iets, wat in hem leeft, waar, ook als de vorm daarbij in feite onbelangrijk is.

Nu kunnen we van u niet verwachten, zeker niet zoals u hier bij elkaar zit, dat u allemaal flamenco gaat dansen, dat zou een heel rare geschiedenis worden. Maar we kunnen misschien wel van u verwachten, dat u het magisch aspect dat uit het innerlijk bewustzijn voortkomt, dit onbewijsbaar weten van harmonieën en disharmonieën, dit haast improviserend stellen van een werkelijkheid, groter dan wat u kunt beredeneren, dat u dat eens een keer in praktijk gaat brengen. En dan is de vraag natuurlijk: hoe? Ja, heel eenvoudig:

Als u weet, dat het er werkelijk op aan komt, dat iets werkelijk belangrijk is, begin dat dan heel rustig te beredeneren. Of begin met een bepaalde ritus of met onverschillig welk verstandelijk en logisch uitgangspunt. Probeer daarin uw tempo te versnellen tot er een ogenblik komt, dat u uw tempo niet meer kunt bijhouden. U kunt dat ontdekken, als u b.v. in debat bent. Dan gaat u heel vaak dingen zeggen, waarvan u niet eens wist dat u ze wist en die u eigenlijk liever niet gezegd zou hebben, als u er van tevoren over had nagedacht; maar nu gooit u ze eruit. Dat is iets, wat van binnen naar buiten spuit. Op deze manier kunt u leren iets van dat innerlijk weten weer te geven. Naarmate u dat meer kunt doen, dus meer a.h.w. uit spontaniteit creëert en pas later wat verwonderd ziet wat u heeft gewrocht, zult u daardoor ook begrijpen in wat voor een wereld u innerlijk moet leven. Uw innerlijk bewustzijn wordt wel niet omschreven, maar het wordt een realiteit; u kunt ermee leven.

De meeste mensen zijn bang voor wat er in hen bestaat. Ze zijn bang voor die waarheden. Ze zijn misschien bang voor de ontluistering van hun theorieën, van

hun menselijk grootheidsidee aan de ene kant; en aan de andere kant bang voor de grote verantwoordelijkheid die je draagt, als je zelf voortdurend eigenlijk het lot van je wereld op je schouders draagt. Maar als je daarvan af kunt komen, dan kun je ontdekken hoe gemakkelijk het is om de dingen, die goed zijn, waar te maken. U zult ontdekken, dat de vormen van uw eigen wereld van minder belang zijn, dat er ergens een geheimzinnige kracht is, die de dingen inhoud en zin geeft. En u zult ook ontdekken, dat uw eigen denkprocessen meer en meer die eigenaardige verstandelijke sprong-mutaties gaan vertonen, waardoor u op een gegeven ogenblik een normale theorie ineens op een hoger vlak kunt voortzetten, zonder dat u weet hoe de overgang tot stand komt. U kunt uzelf beter leren kennen. U kunt uw wereld beter leren begrijpen, natuurlijk. Maar ik geloof, dat het belangrijkste is, dat je leert om met jezelf te werken.

De meeste mensen willen met alle dingen-werken behalve met zichzelf. Maar het enige, dat je wereld kan bepalen, ben je zelf. Wie met zichzelf leert werken (met de krachten, met het bewustzijn, met het weten dat ergens in het innerlijk verborgen ligt), die kan zijn wereld langzaam maar zeker gaan beheersen. Hij kan - werkende met zichzelf - de harmonie, die in hem bestaat waar maken. En wie de innerlijke harmonieën waar maakt, die vindt iets, wat wij God noemen. Hij vindt een zo absolute verbondenheid met onbekende en niet rationeel omschrijfbaar krachten, dat je alleen nog maar kunt zeggen: Ik ben er gelukkig is; en dat is dat. Dat moet ik geloof ik nu ook gaan zeggen.

Ik heb vele problemen aangesneden, dat weet ik. Als u mijn ideeën omtrent de innerlijke werkelijkheid wilt aanvallen, graag. Maar als u kunt, doe het dan inspiratief, dan kunnen we meteen de innerlijke werkelijkheid en het innerlijk weten een klein beetje op de proef stellen. Als u aanvoelt, dat er ergens iets harmonisch is (een kracht die ondanks alles stimuleert, een warmte die ondanks alles in jezelf bestaat in verband hiermee) laat dan dat innerlijk bewustzijn eens een keer de leiding nemen bij een debat of vraagstelling. Vraag u niet af, of een ander het gek vindt, of het dom is, of het logisch is of niet. Reageer nu eens, zoals u bent.

-:-

D I S C U S S I E.

x Is niet juist associatief denken een voorwaarde voor besefsverruiming?
- Associatief denken is een voorwaarde voor besefsverruiming in de menselijke zin van het woord. Denken is echter iets anders dan bewustzijn. Denken is het formuleren van datgene, waarvan men zich bewust is. Denken kan dus de samenvatting zijn of het werken met datgene, wat men weet.

x In uw stelling, dat hij, voor wie een rond hem actuele oorlog niet bestaat, in een andere relatie tot de werkelijk staat, bleef voor mij onduidelijk:

a. Blijft hij buiten het oorlogsgebeuren, maar neemt hij de aan anderen overkomen ellende nog steeds waar;

b. is zijn deelname aan een andere werkelijkheid dan die van deze oorlog zo groot, dat hem daarvan eenvoudig niets meer onder ogen komt.

- Ik dacht, dat ik het duidelijk had gezegd, maar ik wil het nog wel een keer herhalen.

Ik heb nl. gezegd: Indien ik dit geheel niet kan aanvaarden (dus mij innerlijk daarvan absoluut niet bewust ben), heb ik een andere harmonie gekozen. Dan verlaat ik a.h.w. de wereld, waarin het harmonisch gekozene (b.v. geen oorlog) een feit is. Ik heb daar bijgevoegd: Het is dus, of ik in de ene wereld verdwijn en in de andere a.h.w. word geboren. Ik geloof, dat dit de vraag beantwoordt.

- x Het is misschien nog niet zo praktisch, dan dat wij zouden moeten veronderstellen dat wij dan verdwijnen; dus dat we zouden sterven.
- Dat heb ik niet gezegd. Anders had ik gezegd: sterven. Ik heb gezegd: verdwijnen. Dat wil zeggen, dat de persoonlijkheid niet meer als een levende vorm deelneemt aan het totaal gebeuren, waarin zich die oorlog afspeelt, en als een levend en bewust wezen deelneemt aan een parallelle ontwikkeling, waarin die oorlog niet bestaat.
- x Kan een derde dat waarnemen?
- Als een derde dat zou kunnen waarnemen, dan zou daarmee al een directe beïnvloeding van de wereld plaats vinden; en beïnvloeding naar buiten toe, dat hebben we -zoals u weet - juist gesteld, kan nooit het geval zijn.
- x Kan hij dan gewoon hier bij zijn familie blijven wonen en leven in zo'n geval?
- Dat is denkbaar onder omstandigheden. Het is ook denkbaar, dat uw familie a.h.w. vergeet, dat u hebt bestaan. Dan is de herinneringswaarde van de familie t.a.v. uw persoonlijkheid zodanig veranderd, dat uw aanwezigheid niet meer noodzakelijk is. Beide gevallen zijn denkbaar, omdat elke waarneming van de werkelijkheid interpretatief is en daarbij de interpretatie een rationalisatie van de bestaande omstandigheden inhoudt.
- x Maar je bent stoffelijk verdwenen?
- Dat zou denkbaar zijn. Ik zeg dus niet, dat het noodzakelijk is. Maar we moeten niet te veel op zijwegen gaan. Het gaat hier nl. om het feit, dat voor mij de werkelijkheid door mijzelf kan worden bepaald aan de hand van hetgeen er in mijn innerlijk bewustzijn bestaat en van de gerichtheid, die door mijn innerlijk weten in dit innerlijk bewustzijn plaats vindt en deze doorvoerende mijn uiterlijke werkelijkheid voor mijzelf kan veranderen. Dat betekent dus, dat voor het "ik" de wereld normaal verder gaat.
- Als u nu nog een stap verder wilt doen - en dat is misschien wel mogelijk - dan kunt u zich misschien ook nog indenken, dat u voor al degenen, die u kennen eigenlijk niet helemaal de werkelijke persoonlijkheid bent, die u voor uzelf bent, maar een deel van hun eigen denken, hun eigen innerlijke wereld. Daar wordt dus uw realiteit in volledig concrete zin natuurlijk wel een klein beetje in het geding gebracht. Maar ik geloof, dat heel veel mensen in zoveel opzichten door anderen anders worden beleefd dan ze zijn, dat het helemaal niet moeilijk is om je voor te stellen, dat dit wel eens de totaliteit zou kunnen omvatten en dat wat er op de achtergrond overblijft, wat dan de werkelijk actieve factor is voor die mensen, zeer eenvoudig door iets anders kan worden gesuppleerd of vervangen, zonder dat ze eigenlijk de vervanging bemerken.
- x Persoonsverwisseling of -verandering?
- Daarvan heb ik niet gesproken.
- x Het is allemaal ook moeilijk verstaanbaar.
- Het is niet moeilijk verstaanbaar. Het is alleen maar - en dat heb ik gezegd toen ik dit punt aansneed: u zult waarschijnlijk denken dat ik gek ben. Ik heb daarmee duidelijk gemaakt, dat deze voorstelling in strijd is met uw eigen redelijke opvatting van de werkelijkheid en als zodanig voor u dus moeilijk aanvaardbaar. Ik wil erbij voegen, dat u nooit deze stellingen verstandelijk helemaal zult kunnen ontleden en begrijpen, tenzij u eerst innerlijk voelt, dat dit juist is; en dan ook de harmonische relatie gaat erkennen en weten dat het in uzelf bestaat en uit uzelf voortkomt. Dan gaat u een rationalisatie of een gelijkenis vinden, waardoor voor u het gestelde aanvaardbaar wordt.
- x Is het niet een soort van ontvluchten?
- Indien een werkelijkheid voor mij een volledig continue, bestaande in activiteit, realisatie, erkenning of erkenningsnoodzaak inhoudt, geloof ik niet, dat er dan van ontvluchting sprake kan zijn. Ik ontvlucht alleen datgene, wat als niet-harmonisch in mij werd erkend, maar niet in de wereld. Ik geloof ook, dat de mens het recht heeft om zijn eigen disharmonieën opzij te schuiven om harmonisch te zijn.
- x Is het deelnemen met het innerlijk bewustzijn aan een parallelle wereld een kwestie van helderziend waarnemen of een soort lezen van die parallelle wereld uit de feiten waar men lichamelijk bij betrokken blijft?
- In de beantwoording heb ik reeds duidelijk gemaakt, dat deze z.g. parallelle

wereld wordt voorgesteld als een parallele reeks mogelijkheden, die echter voor u in uw beleven als de enig echte werkelijkheid fungeren. We hebben nl. te maken - en dat mag u niet vergeten! - met de subjectiviteit van eigen beleven en eigen kosmos. Uw wereld bestaat niet ondanks u en beïnvloedt u. Uw wereld bestaat voor u door uw bestaan en uw interpretatie daarvan. Zij krijgt haar vorm en betekenis dus door uw (subjectieve) benadering van iets wat bestaat.

- x Is er, ondanks onze vrije mogelijkheid tot deelname aan een wereld van de geest of van de ziel, niettemin nog een groei nodig, voordat dit innerlijk bewustzijn voldoende niveau behaalt om tot hogere regionen van zulke werelden te komen. Met andere woorden: moet ook het innerlijk bewustzijn nog evolueren en inwijding hebben?
- Ik geloof niet, dat je het innerlijk bewustzijn kunt omschrijven als iets wat nog inwijding krijgt. Men zou het heel eenvoudig als volgt kunnen uitdrukken: Naarmate mijn innerlijk besef van mijn bestaan en mijn wereld complexer en groter wordt, zal mijn innerlijk weten mij meer harmonische relaties daarin doen kennen en zal dus mijn beleving mij hogere, in feite alleen meeromvattende, werelden doen kennen en beleven.
- x Is een gelijktijdig combineren van tijdslijnen in het innerlijk bewustzijn ook gelijktijdig gewoon bewust uitdrukbaar, zonder dat men als paragnost handelt?
- Ik zou haast zeggen dat een gelijktijdige erkenning van verscheidene tijdslijnen in het "ik" niet reëel denkbaar is. Een tweede tijdslijn, die in het "ik" wordt erkend, kan hoogstens als een fantasie, een veronderstelling of desnoods als een extrapolatie worden gehanteerd, maar nooit als een werkelijkheid. Door het kennen van een werkelijkheid, die in tijd of in ruimte van het eigen "ik" is gescheiden, maar behoort tot het werkelijkheidsbegrip, waarin men meent te bestaan (een erg verwarrende definitie, maar het kan niet anders), handelt men niet als een paragnost, maar is men zich doodgewoon meer bewust van de eigen relatie met de werkelijkheid dan de doorsnee-mens. Een paragnost is iemand, die al dan niet werkelijk dit vermogen of deze gave, zij het incidenteel of voortdurend bezittende, zodanig exploiteert, dat hij zich voordoet als zijnde verschillend van anderen.
- x Volgens het innerlijk bewustzijn weet je welke keuze je eigenlijk volgen moet. Maar je hebt remmingen door normen en overwegingen, die je belemmeren. Je schrijft het toe aan b.v. egoïsme of het leed dat je anderen aandoet. Zijn dit misplaatste, sentimentele overwegingen? Moet je alles opzij zetten?
- Dat is een heel moeilijk te beantwoorden vraag, omdat die nog veel vager is dan hetgeen ik u heb verteld. Maar ik zal mijn best doen.
- Een groot gedeelte van de normen, die u hanteert, zijn geen normen, waaraan u werkelijk deel hebt. Zodra u iets alleen maar laat of doet, omdat anderen dit van u verwachten, dan moet u zeggen: Dat moet ik gewoon helemaal terzijde stellen. Maar op een gegeven ogenblik ga ik dus mijn relatie anders zien. En ofschoon ik misschien uitga van een mij ingegroeid normatief stoffelijk besef, heb ik een gevoel van disharmonie, indien ik zo'n norm zou laten schieten. Dan komt dus de vraag: Is die norm voor mij werkelijk zo belangrijk? Ik moet dan van de normomschrijving af. Daarvan heb ik in mijn inleiding een voorbeeld gegeven. Ik moet mij gaan realiseren wat ik achter die algemeen geldende stelregel voor mijzelf eigenlijk zoek of verberg. Zodra ik dat doe, zal ik ook weten waarom hetgeen ik innerlijk toch als begeerlijk, als harmonisch mogelijk of als noodzakelijk erken, voor mij in feite toch niet harmonisch is. Ik kan dus begripen wat ik werkelijk wil; dus wat het innerlijk weten aan harmonische factoren werkelijk uitdrukt. Dan kunt u deze vertaling gebruiken in uw leven en zeer waarschijnlijk aan de strijdige conflicten, die u met de eigen persoonlijkheid hebt, ontkomen.
- Zolang u volgens de normen blijft handelen, omdat u alleen maar medelijden hebt met een ander, bent u een dwaas. Maar zolang die normen voor u de uitdrukking vormen van iets, wat ook een persoonlijke verplichting of een persoonlijke noodzaak is; dan is het zaak om na te gaan waarom dit het geval is en wat de overschrijding van deze normen, die u innerlijk als begeerlijk of noodzakelijk erkent, voor u in wezen inhoudt. Hierdoor kunt u dus zonder enige sentimentaliteit

soms toch rekening houden met anderen; maar u doet het dan niet meer op grond van zelfbedrog of met de maar al te vaak gehesen en meestal volledig valse faam van zelfopoffering. Vele mensen hebben nl. medelijden met anderen, omdat ze zichzelf graag willen opofferen, want dan weten ze dat ze beter zijn dan die andern; en dat is een zeer complex maar veel voorkomend zelfbedrog.

x Het gaat dus om de motieven.

- Het gaat om het begrip van je eigen motieven, ja.

x Als ik in een droom, tijdens de slaap, een antwoord krijg op een probleem, moet ik daarnaar handelen? Komt dit ook uit het innerlijk weten voort?

- Dat is niet zeker. Zoals u uit de inleiding hebt kunnen vernemen, is elke vertaling van het innerlijk weten in feite een aantal associaties. Als u in een droom de oplossing krijgt van een probleem, dan zal de richting, waarin u dat moet zoeken, ongetwijfeld wel iets met het innerlijk weten en misschien zelfs met de innerlijke bewustzijnstoestand (de innerlijke kosmos) te maken hebben. Maar de richting en de formulering zijn twee verschillende dingen. Het erkennen van de richting betekent, dat men - werkende in die richting - de formulering materieel-kritisch mag bezien. Met andere woorden om een heel eenvoudig voorbeeld te geven: U hebt een som; dat is een probleem voor u, U wilt deze oplossen. U droomt een complete oplossing en u schrijft die inderdaad neer. Het blijkt, dat die formules niet kloppen, dat de uitkomst ook niet klopt als u het gaat narekenen, maar er is in het geheel een bepaalde aanpak van het probleem kenbaar geworden. U heeft nl. met die verschillende afleidingen en formules, hoe onjuist ze ook waren, aangegeven in welke richting u de rekenkundige oplossing moet zoeken.

Indien u nu niet het geheel terzijde gooit als niet dienstig of niet als een absolute waarheid beschouwt, maar zegt: Op welke wijze heb ik dat in mijn droom willen doen? Hoe zou ik dit volgens de mij bekende en bestaande waarden kunnen doen? dan komt u tot een feitelijke oplossing van een probleem, dat eerst onoplosbaar was.

x Hoe kom je dan aan de interpretatie?

- De interpretatie is altijd het erkennen van gerichtheid. Het gaat dus niet om de einduitkomst van wat je b.v. droomt, maar het gaat om de gerichtheid van de actie of de denkwijze, die je daarin ziet. Als je dat beseft, moet je dat vertalen. Wat is er aan de gang? Wat geef ik mijzelf weer uit mijn innerlijke werkelijkheid? Hoe moet ik deze richting nu gaan interpreteren, als ik kijk naar de werkelijkheid, zoals ik haar nu verstandelijk en menselijk beseft? Dan ontdek ik daarin een tendentie of een mogelijkheid. Want de associatieve beelden zijn vaak willekeurig en door hun willekeurigheid niet onmiddellijk toepasselijk op de werkelijkheid. Maar het samenvallen van de verschillende associatieve reeksen is wel degelijke een richting. Het geeft dus een bepaalde ontwikkeling aan. Die ontwikkeling is bruikbaar en kan dus worden gehanteerd als een basis voor het opbouwen van een in de eigen wereld passende formule.

x En is dat het innerlijk bewustzijn?

- Neen. Dat is de uiting van een innerlijk weten, dat voortkomt uit de erkenning van een harmonische mogelijkheid, noodzaak, of een afstoting (een disharmonische mogelijkheid en noodzaak), die in het innerlijk bewustzijn bestond en nu kan worden overgedragen naar de uiterlijke, menselijke wereld als een richting en waarvoor dan de formulering menselijk en verstandelijk kan worden gevonden.

x Beleven wij in onze dromen ons innerlijk weten? Is dat het leven van de ziel?

- Nu, het leven van de ziel beleeft u nooit in een droom. De wereld van het innerlijk weten kan in de droom voor de droom-sequentie bepalend zijn, maar nooit voor de beelden van de droom.

Een hogere of grotere wereld kan beleefd worden door het geestelijke deel van het "ik", maar elke weergave daarvan in de droom is een aantal associaties en als zodanig nooit een concrete weergave van die wereld. Terwijl al hetgeen aan gerichtheid daarbij te pas komt, over het algemeen mede een weergave is van de innerlijke werkelijkheid, maar vooral wel van het innerlijk weten, dus de gerichtheid in de innerlijke werkelijkheid, waarvan men zich bewust is.

x Maar is niet in plaats van een droom een uittreding naar een andere wereld bedoeld?

- Ik heb die uittreding mede in mijn antwoord behandeld. Als u goed heeft geluisterd, dan heeft u het kunnen opmerken, omdat ik heb gesteld, dat de overdracht van een beleven van een grotere wereld etc. Dat omvat het.
- x Is die uittreding dan naar een grotere wereld? Als je uittreedt in de slaap, waar kom je dan eigenlijk terecht?
- Als u naar het station gaat en een kaartje koopt, naar welk station gaat u dan?
- x Ja, ik weet: ik ga naar een station en ik wil naar die en die plaats gaan. Maar terwijl ik slaap weet ik dat niet. Als ik uittreed, weet ik niet waar ik heen ga.
- Neen. En daarom is het ook niet te zeggen. Hoe kan ik zeggen, zonder een volledige analyse van uw persoonlijkheid te maken, uw geestelijke staat e.d., waarheen u uittreedt?
- Dat behoeft u eigenlijk ook niet te weten. Dat komt u misschien later te weten; en het is niet zo belangrijk. Belangrijk is hoogstens, wat u in de uittreding zelf leert en dat dan via de wegen die ik u heb genoemd (niet in de vormen die de associaties geven, maar in de gerichtheid die door de associaties kenbaar wordt en die je je eventueel in de droom herinnert) wordt overgedragen in uw redelijke werkelijkheid.
- x Als het rationele denken het innerlijk weten niet adequaat kan uitdrukken, waarin bestaat dan de betekenis van dit rationele denken als zodanig? Wilt u dit met een paar woorden aan ons verduidelijken?
- Ik wil het proberen en moet daarvoor naar een parabel grijpen.
- Als de schilder het beeld dat hij in zich draagt wil weergeven - zij het onvolkomen - dan moet hij penselen, verf, palet en doek gebruiken. De ratio geeft ons de werktuigen, waardoor wij de contrasten kunnen scheppen, waarin wij het innerlijk erkennen en weten voor onszelf nog in een nu als werkelijkheid beleefde wereld kunnen uitdrukken. Het verstand en het rationeel denken betekenen dus niet de ontwikkeling van de persoonlijkheid, zoals men wel eens verkeerd stelt. Het zijn de uitdrukkingsmiddelen, waardoor de ontwikkeling van de persoonlijkheid kenbaar kan worden gemaakt. Daardoor kan een grotere integratie van de persoonlijkheid met het ogenblikkelijk werkelijkheidsbesef worden bereikt.
- Ik zal dit nog verduidelijken: Als u rationeel denkt, dan denkt u dus binnen de beperkingen van het menselijk denken. U beperkt u zelfs in het aanvaarden van mogelijkheden. Maar dit rationeel denken is uw middel om tot communicatie te komen, contact op te nemen met andere mensen, met uw wereld en om datgene, wat u gaat doen in de wereld te omschrijven. Het is dus een werktuig. De innerlijke gerichtheid, die uit het weten komt, het innerlijk weten en het innerlijk bewustzijn kunnen mij nu wel een veel grotere waarheid tonen, maar om die in de wereld, waarin je als mens bestaat tot uitdrukking te brengen, moet je ze verwerken in termen, waardoor contact, actie in die wereld voor jou mogelijk is. Je moet dus een rationeel denken gebruiken als uitdrukking, omschrijving, aanduiding, weergave of desnoods als extrapolatie van hetgeen innerlijk is beseft; wat op zichzelf in feite dus niet rationeel is.
- Als het daarom gaat: het grootste gedeelte van de mensen leeft op grondslagen, die niet rationeel zijn, die absoluut onredelijk zijn, indien we ze ontleden, maar leeft - eenmaal die grondslagen aanvaard hebbend - zeer reëel en zeer menselijk logisch. Of om met een socioloog te spreken:
- Wanneer een geloof door een gemeenschap wordt gedeeld, institutionaliseert het zich en verstart in die institutionalisering tot het feitelijke geloof ten onder is gegaan in de rationalisatie, waardoor een nieuw geloof ontstaat, dat de oude institutionalisering aantast en in feite vanuit zich tot nieuwe instituties aanleiding wordt.
- Dat is sociologisch gesproken.
- x Is het ego zich bewust van alle mogelijkheden, terwijl het stoffelijk "ik" begrensd is?
- Bewust in de stoffelijk term, dus beschrijvend wetend, neen. Bewust in die zin van belevend, ja. Het innerlijk bewustzijn is niet in omschrijvingen en associaties uit te drukken. Het is - zoals ik zeg - de innerlijke kosmos. Deze be-

staat en is voor het ego niet een weten, maar een natuurlijke toestand, zoals voor u op het ogenblik ademen, hierzitten en luisteren. Daarom kunnen we dus niet zeggen, dat het een kwestie is van een weten of zo.

x Wat is het verschil tussen innerlijk bewustzijn en innerlijk weten?
Worden instinct, intuïtie en voorgevoelens ook gerangschikt onder innerlijk weten?

Waar komt innerlijk weten vandaan? Is het een constante grootheid of groeit het met de persoonlijkheid mee, b.v. door onderbewuste herinneringen uit vroegere incarnaties?

- Eigenlijk zou ik hier ook weer kunnen terugwijzen naar hetgeen ik in het begin van de inleiding heb gezegd. Ik heb nl. gesteld: Innerlijk bewustzijn is de kosmos; de wereld, waarin wij reëel en met het gehele wezen, ook datgene wat stoffelijk dus niet direct bewust wordt erkend, bestaan. Het innerlijk weten is niet de omschrijving daarvan, maar de erkenning van de daarin bestaande harmonische en disharmonische mogelijkheden. Dat impliceert, dat het innerlijk weten in zichzelf een gerichtheid betekent t.a.v. harmonie en disharmonie. Hierbij is het als primaire werking te beschouwen, maar kan het reageren door 'n beroep te doen op instinct etc. Het kan mede worden uitgedrukt door associaties --(vooral in het onbewuste en via het onbewuste), die b.v. tot vroegere incarnaties behoren. Dit alles is mogelijk. Op zichzelf is dat echter het uitdrukken van het innerlijk weten, dat niet bestaat uit een kennis van feiten, maar uit een kennen van relaties; en dat is heel iets anders.

x Maar waar komt het vandaan? Heeft een beest dat ook?

- Een beest heeft een persoonlijkheid. Menig beest is overigens tevens ook mens. Ik zou het ook kunnen omdraaien, dan klinkt het nog onvriendelijker. U moet zich wel heel goed realiseren, dat het innerlijk bewustzijn (het besef van de kosmische relatie) bij het dier nog niet parallel loopt met een uitdrukkingsmogelijkheid; overigens ook bij de mens niet. Het innerlijk weten bestaat voor het dier en zal vaak zelfs in veel sterkere mate in het gedrag tot uiting komen dan bij de mens, omdat het dier op de impulsen van harmonie en disharmonie veel scherper naar buiten toe pleegt te reageren dan een mens doet. Maar u kunt niet precies zeggen wat is het.

Ik kan niet zeggen: wat is innerlijk weten. Het kennen van een relatie, het weten van: dit is licht en dat is donker? Moet je dat als een wetenschap beschouwen of als een waarneming van een relatie of een verhouding? Ik geloof als het laatste. Indien je dat zo stelt, moet je dus ook zeggen: Innerlijk weten is het erkennen van relaties; en wel binnen het totaal van eigen innerlijk bewustzijn, en daardoor een onderscheid makend tussen de harmonische en disharmonische relaties. Dit is de eenvoudigste formulering.

Indien het tot uiting komt, kan het soms intuïtie of inspiratie heten, inderdaad. Maar dat is de uiting ervan. U zult toch niet zeggen: Een grammofoon is het geluid dat er uit komt. Nu, uw intuïtie is het geluid, dat uit de grammofoon van innerlijk weten komt, waarop de plaat van het innerlijk bewustzijn wordt gespeeld. Het hinkt natuurlijk een beetje, zoals elke gelijkenis, maar het verduidelijkt, hoop ik.

x Is de innerlijke kosmos eigenlijk een residu van de levenservaringen uit de levens, die we achter ons hebben?

- Neen. De innerlijke kosmos en daarmee het innerlijk bewustzijn is de erkenning van de totaliteit, waarvan we tijdloos deel zijn, voor zover zij ons wezen betreft.

Het innerlijk weten kan worden omschreven als het residu van ervaringen, in die zin dat harmonie en disharmonie steeds verdergaan, juister en meer gedifferentieerd worden omschreven naarmate het aantal ervaringen van het individu groter is geweest. Dit geldt echter voor de totale persoonlijkheid, dus niet voor de menselijke.

U ziet, het is allemaal eenvoudig te zeggen. Je moet het alleen eventjes door hebben, dat is alles.

x Innerlijk bewustzijn. Zijn dat niet kosmische impulsen, die wij onbewust opvangen en vertolken? Als wij innerlijk plotseling iets zeker weten, waarom moet dan ons beredenerend verstand vaak roet in het eten gooien?

- Dat is heel eenvoudig, omdat de mens met zijn verstand zoveel beperkingen van zijn mogelijkheden heeft aanvaard, dat op het ogenblik dat zijn innerlijk weten hem duidelijk maakt dat iets juist is, hij onmiddellijk daarop laat volgen: Maar je staat voor gek, want dat is nog nooit gebeurd en daarom zal het wel niet gebeuren, en daarom doen we het niet. Met andere woorden geestelijk uitgedrukt: wat de boer niet kent, dat lust hij niet.
- x Leeft u in de geest eigenlijk hoofdzakelijk op dit innerlijk weten?
- Neen. Je leeft niet op je innerlijk weten, maar je leeft wel krachtens je innerlijk weten; d.w.z. je richting (datgene wat je doet en wat je ervaart) wordt heel sterk bepaald door je innerlijk weten. Dat blijft hetzelfde of je nu in een lichte of in een duistere wereld bent. In een duistere wereld wordt erkend, dat waarheid (de aanvaarding van het innerlijk bewustzijn) voor het "ik" noodzakelijk verbonden is met elke actie, die voor het "ik" harmonisch is; en dus zal het "ik" voor zichzelf de disharmonie voortdurend zoeken, omdat daarin nog de mogelijkheid tot een negatieve beschouwing van de innerlijke werkelijkheid bestaat. Daarom zeggen ze: De hel of het duister is eigenlijk: negatief bekijken door het disharmonisch benaderen.
- x Volgens uw fantastische stelling, die mijn innerlijk bewust weten volkomen kan aanvaarden als waar en begrijpelijk, kan een mens ten goede veranderen van zijn moeilijke geboorte-standen. Indien ik stel: men moet mij aanvaarden zoals ik ben, is dat fout?
- Als u uitgaat van geboorte-standen, dan neem ik aan dat u daarmee niet bedoelt datgene, wat in sommige Parijse boekjes daarvoor doorgaat, maar de sterrenstanden of anders gezegd: een astrologische stelling.
- U moet begrijpen, dat de astrologie geen weergave is zelfs maar van de feitelijke verhoudingen van de sterren. Het is een - op grond van de later onnauwkeurig gebleken hoofdzakelijk door Ptolomeus gestelde banen, werkingen etc. - veronderstellen van een kosmische inwerking op het "ik", die bepalend zou zijn - let wel, bepalend zou zijn - voor het stoffelijk "ik".
- Als u nu moeilijke geboorte-standen hebt (in deze zin dan altijd), dan moet u zich realiseren, dat u hier te maken hebt met invloeden van buitenaf. Deze invloeden worden door u normalerwijze niet erkend, maar u bindt zich aan de algemeen normatieve waarden van uw milieu (d.w.z. de schijnbaar vastliggende waarden) en daarmee ook aan datgene, wat die sterren zouden kunnen beïnvloeden. Maar bent u daaraan nu zo gebonden, als u denkt? Op het ogenblik, dat u die gebondenheid zelf ontkent en beseft, dat weliswaar uw wereld daardoor wordt bepaald, maar dat u zelf voortdurend vrij bent om te kiezen volgens harmonische aspecten, bestaan er geen moeilijke geboorte-standen en kunt u al uw vierkanten en andere onaangenaamheden overboord gooien.
- U moet u wel realiseren, dat de mens meer wordt bepaald door de omstandigheden (inclusief de sterren) naarmate hij minder bereid is te reageren op hetgeen er in hem bestaat en hetgeen hij buitenredelijk (via innerlijk weten dus) aanvoelt als juist en harmonisch. De mens, die op zijn innerlijke harmonieën afgaat en deze waar maakt, wordt niet door de sterren beheerst.
- x Die innerlijke toestand, waarmee het hogere Zelf zich a.h.w. realiseert wat zijn innerlijk weten is, wordt in de Indische filosofie nogal eens als het lezen van de akasa omschreven. Is dat ook een toestand....
- Als ik dat zo bekijk, dan moeten we heel voorzichtig zijn, anders stampen we de zaak door elkaar en hebben we pseudo-occulte hutsput.
- Het lezen van een akasa is het lezen van een lotsbestemming. Het lezen van een lotsbestemming kan alleen daar juist zijn, waar eerst een aanvaarding van dit lot als onvermijdelijk heeft plaats gevonden. Maar op het ogenblik, dat ik de verlichting bereik - om in die termen te blijven spreken - ben ik niet meer gebonden aan akasa.
- Anders gezegd: Op het ogenblik, dat mijn innerlijke kosmos (mijn innerlijk bewustzijn) en het daaruit voortkomend innerlijke weten beheersend zijn, bestaat er geen akasa.
- Het innerlijk weten kan dus nooit het lezen van een akasa zijn. Het innerlijk weten is de erkenning van harmonische en disharmonische waarden t.a.v. het "ik" met als resultaat de juiste oriëntatie ten aanzien van de persoonlijke kos-

mos en daarmee de beleving van de totaliteit, zoals die voor het "ik" mogelijk is. Persoonlijk bewustzijn kan dus niet in mentale of kennis-omvattende termen worden omschreven naar aards begrip, maar is dus een beleving, die wel degelijk een bewustzijn inhoudt, maar niet een vakjes-bewustzijn, zoals de mens heeft.

x Valt de tweede werkelijkheid ook onder het innerlijk weten?

- Het innerlijk weten kan een tweede werkelijkheid mogelijk maken door een aanduiding van de in het innerlijk bewustzijn bestaande harmonische waarden, waarbij een afwijking van de nu als werkelijkheid ervaren toestand mogelijk wordt. De tweede werkelijkheid is dus een wereld, waarin je niet helemaal leeft, maar die voor jou zo werkelijk is, dat waarden daarvan concreet voor je zijn; en dat kan alleen gebeuren, indien er eerst een harmonie is. Zonder die harmonie kan de tweede werkelijkheid niet optreden.

Het innerlijk weten omschrijft dus niet de tweede werkelijkheid. Dat is over het algemeen weer een associatieve omschrijving, die uit menselijk instinct, denken, ervaring etc. voortkomt. Maar door de definitie vind ik in mijn innerlijk bewustzijn iets, wat daarmee in waarde overeenstemt (niet in omschrijving) en kan ik het waar maken. Mijn innerlijk weten bepaalt dus de gerichtheid tot een tweede werkelijkheid. Alleen daardoor is het realiseren van de tweede werkelijkheid mogelijk. Op zich behoort ze echter in haar formulering tot wat we kunnen noemen: het meer menselijke, het meer verstandelijke deel.

Ik maak het u niet gemakkelijker vanavond, merk ik wel. Maar is het eigenlijk wel nodig? Ik geloof, dat we zo langzamerhand toch wel aan het einde zijn gekomen. Ik heb het u nu zo lastig gemaakt, dat ik me verplicht voel om nog een paar vriendelijke woorden erbij te voegen.

Kijk eens, u bent vanavond gekomen voor een onderwerp, waarvan u kunt na-gaan dat het wel een beetje moeilijk zou zijn en misschien een beetje verwarrend. Ik geloof, dat de mens, die de verwarring ten koste van alles probeert te ontlopen, daarmee een angst kenbaar maakt voor iets, wat toch deel is van zijn wezen. Want de mens is in feite altijd verward en in zijn gedrag voor de meeste andere mensen, zeker voor de geest, zeer verwarrend. Maar indien wij durven aanvaarden, dat er in de denkbeelden, in de theorie die je kent, zelfs in je innerlijke, je occulte, je geestelijke ontwikkeling een zekere verwarring kan bestaan, indien je durft aanvaarden dat die verwarring deel is van je leven, dan kun je - geloof ik - verder komen.

Ik heb u vanavond geconfronteerd - en naar ik hoop een beetje praktisch en niet alleen maar erg theoretisch - met die twee dingen in uw wezen, in uw persoonlijkheid, die van zeer groot belang zijn. Ik weet van u allen, dat u een innerlijk bewustzijn bezit, dat u een innerlijk weten hebt. Ik besef zeer wel, dat bij velen van u deze factoren niet werkelijk in het spel kunnen komen. Het is helemaal geen reden om wanhopig te zijn, indien dat innerlijk weten nog niet kan doordringen.

Verwacht van het innerlijk weten nooit een geformuleerde oplossing van uw problemen of een aanwijzing waar aan het einde van de regenboog de pot met goud ligt. Maar verwacht er wel van: het vinden van de juiste oriëntatie.

Ons innerlijk weten is als een kompas. Het maakt ons door zijn uitslag voortdurend duidelijk welke koers wij kunnen varen, zonder onze innerlijke werkelijkheid (het bewustzijn, waarin wij de kosmos beleven) ooit te verloochenen of daarin strijdigheden en disharmonieën te wekken. Belangrijker dan alles, geloof me, is om in jezelf harmonisch te leren zijn. Maar u begrijpt heel goed, dat je nooit met jezelf werkelijk harmonisch kunt zijn, indien je gelijktijdig een disharmonie met je wereld scheidt. Je moet in de wereld leven. De belangrijkheid van die wereld overschat je vaak en ook de belangrijkheid van jezelf in die wereld pleeg je voortdurend te overschatten. Keer terug van het idee, dat alles zo belangrijk is. Vertaal het niet meer in belang voor de wereld of voor jezelf, maar in harmonieën en disharmonieën en laat daarin je innerlijk weten spreken. Dan pas kun je eigenlijk beginnen met waarlijk te leven.

Oneindige mogelijkheden liggen er voor je open, zelfs al ben je al in de 70. Niet de mogelijkheden, die u misschien zou willen, omdat u ze probeert

te formuleren in menselijke denkbeelden, in verhoudingen en in relaties, die te expliciet worden weergegeven. U bent belangrijk, omdat u deel bent van een werking van harmonie en disharmonie in uzelf en door uzelf met God; indirect dus ook met de totaliteit. Maar u kunt niet onmiddellijk een ander harmonisch of disharmonisch maken. U kunt een ander mens niet boetsen en veranderen. U kunt alleen in uzelf harmonie vinden. U kunt voor uzelf juist reageren en juist handelen en daarbij mag u uw verstand gebruiken, als u maar niet uw richting verandert, omdat het verstand zegt, dat dat misschien nog beter, nuttiger of aangenamer zou zijn.

U bent, als u het wilt, meester van uw lot. U wilt het graag; maar dan moet u ook leren hoe dit meesterschap te bereiken. Niet door de wereld af te wijzen, maar door in de wereld het harmonische te kiezen; door bewust a.h.w. alle beperkende invloeden geestelijk te compenseren; door uw gerichtheid te begrijpen; door wat u motiveert en wat u beweegt in de wereld.

Weet u, u bent eigenlijk allemaal een beetje koningen, vorsten en vorstinnen van deze aarde, indien u zich bewust bent van deze mogelijkheid. De aarde is er voor u; u bent er niet voor de aarde. De kosmos, waarvan u deel bent, is een deel van u. Ze wordt door u gevormd, voor zover het u betreft. Het kost moeite om die heerschappij te aanvaarden, want het is uitermate moeilijk om de ontvluchting aan de werkelijkheid in het z.g. rationeel denken terzijde te stellen. Maar u kunt het bereiken. En ik geloof, dat ik daarom, mede als dankbetuiging en hulde voor uw aanwezigheid en uw belangstelling en voor uw vele, vaak bijna gelijklopende, maar toch wel eerlijk gemeente vragen, u dus als erfgenamen van een vorstenkroon met een lichte buiging goedenavond mag wensen.

:--:~: